

A „GYENGÉBBEK”

Jovánovics György: *Ut manifestus atque apertius dicam*

Egy kiállítás

Bevezető: Hans Belting

Fővárosi Képtár–Kiscelli Múzeum, 1996

(1997 júniusában jelent meg)

52 oldal, 27 kép, ára nincs feltüntetve

1996. június 14. és július 14. között Jovánovics Györgynek kiállítása volt a Kiscelli Múzeumban. Ennek katalógusa jelent most meg. A reprodukciók tartalmazzák – alább kiderül majd, miért – Giorgione VIHAR című képét és a hat bemutatott Jovánovics-mű mellett képeket a Velencei Biennálé Jovánovics-bemutatójáról. A főműről, A NAGY HASÁB-ról képek láthatók a műteremben és a Szépművészeti Múzeumban kiállítva is. A szöveg Hans Belting bevezetője mellett két Jovánovics-levél, amelyet a kiállítás előkészítésekként írt Beltingnek, és amelyben elképzelését magyarázza. A katalógus kétnyelvű – német–magyar.

A művészettörténet izgalmas ténye a műalkotás részlete. A részletreprodukciók kiemelnek valamit, hogy figyelmünket ráirányítsák, mert talán az egész szemléletében észrevétlen maradna. De minden figyelemirányítás értelmezés, a részletértelmezés pedig, mivel kibogoz valamit összeszövöttségéből – kontextusából –, ellentétbe kerül az egészszel. Az ilyen tartalmi és stílusi ellentétek a műalkotások fölötti meditációk legfőbb forrásai, amelyek a tudatosság magas fokára emelkedtek a részletreprodukciók rendkívüli elterjedésével. Nem ritka, hogy egy történelmi mű részletében egy más – gyakran későbbi – kor történelmi stílusát vagy akár a legmodernebbet fedezzük föl.

Ha Giorgione híres és rejtélyes VIHAR-ának egyetlen részletére, az antik sírromra irányítjuk figyelmünket, akkor megállapíthatjuk, hogy a velencei reneszánsz fénykorának e főművén a festett világ – az *orbis pictus* – itt a való világ egy darabját illesztette magába, egy valaha megformált építményt, amelynek formai jegyei azonban romladozásukban jobbadán felismerhetetlenné váltak. Nem ismerhetjük a két törött oszlop oszlopfőjét s a téglalaalapat hasábjának díszzeit. De a rommá válás e redukzív-absztrakciós művelete maga is

stílust idézhet fel, noha jóval későbbit, mint az antikvitás vagy Giorgione koráét.

Így érthető, hogy amikor Jovánovics György a Velencei Biennáléra készült, ezt a részletet választotta ki Giorgionéhoz méltó módon rejtélyes Velence-hommage gyanánt, s a festmény építményrészletéből szobrot alkotott. Címe RÉSZLET A NAGY VIHARBÓL.

A részlet e fikciója további fikciókat tartalmaz. Egyrészt a cím (és az eljárás) önidézet egy több mint negyedszázaddal ezelőtti műből, amelynek címe RÉSZLET A NAGY GILLESBŐL (1969). Másrészt – és ez még fontosabb fikció – a Giorgione-idézet fikciója megfordul, méghozzá a reneszánsz művészöntudat erős idézeteként oly módon, hogy *Giorgione idézte volt művében Jovánovicsot*. Jovánovics ugyanis egy olyan részletet választott ki – egy síremléket! –, amely a hasáb és a henger, a horizontális és a vertikális kiterjedés, a nem fehér és a fehér végtelenül egyszerű, lakonikus viszonyával valóban felidézi Jovánovics újabb stílusát, mindenekelőtt a 300-as parcella síremlék- emlékművét. Persze csak felidézi, leegyszerűsítve, annak egy részletét, de ezt a „változat a főműre” jelleget Jovánovics szoborépítménye a cement vakító fehérjével és a téglalaalapat száraz ornamentikájával, *minimálrelieffjével* fölerősíti. Az idézet ilyen módon visszavesz egy idézetet valakitől, aki kölcsönvette azt. A hermeneutikus művészet tud ilyen csodákat művelni, hogy két mű közül, amelyet majdnem félezer év választ el egymástól, a későbbi hat a korábbira.

De a meszesekér nem áll meg. Velencében a RÉSZLET A NAGY VIHARBÓL-t a művész szerint „senki sem értette meg, teljesen elsikkadt, hatás nélkül”. (Pontosabban egyvalaki értette meg, akinek viszont a címre sem volt ehhez szüksége: a reneszánsz művészet tudósa, Hans Belting, aki eljött a budapesti kiállítást megnyitni.) A budapesti bemutató egy fikció-akcióval a befogadó szájába rágta Jovánovics alkotásának alapfikcióját. Ennek az akciónak – ha nem tévedek – magával a műalkotással ellentétben a művészetfilozófiai jelentősége nagyobb, mint az esztétikai.

A Kiscelli Múzeum templomterének apszisába a RÉSZLET... mögé fölvetették Giorgione képét, sőt a szoptató mezítelen nőt, aki oly felejthetetlen módon faggatja tekintetével a képet faggató nézőt, valamint a dárdára tá-

maszkodó katonát *szóra bírták*. „*Tautologikus-vicces*” módon bemutatják Giorgione képét, Jovánovics részletét, felhívják a figyelmet a NAGY GILLES-művel való kapcsolatra is, a rom, a festészet, a szobrászat és az építészet, sőt a CD-ROM összefüggésére, és bemutatják a kiállításon látható további műveket, A NAGY HASÁB-OT és a RELIEFEK-et.

Mivel a VIHAR sírromja Jovánovics művében megjelenik a térben, a néző beléphetett Giorgione terébe. Belting professzor megkockáztatta, hogy ez az akció azt a fikciót is magába foglalja, hogy Jovánovics „*György-Giorgio-Giorgione*” a rövid életű zseni reinkarnációja.

De mind a festmény fölvetése, mind alakjainak magyarázó párbeszéde – az utóbbiban föltehetően ezért is van valami kínos elem – a „*gyengébbek kedvéért*” van. Ennek eufemisztikus latinizálása (és a latinizálás eufemizmusa) a kiállítás és a katalógus címe: UT MANIFESTIUS ATQUE APERTIUS DICAM (HOGY VILÁGOSAN ÉS NYÍLTAN [ÁPERTE] MEGMONDJAM).

De nem vagyunk-e *mindnyájan* gyengébbek? Nem figyelemre méltó-e (akkor is, ha csak egy érzékeny művész érzése vagy sejtése), hogy a legnagyobb modern képzőművészeti esemény műértőinek és műkedvelőknek forgatagában csak az egyik legjelentősebb élő művészettörténész és a korszak szakértője „*érti meg*”, azaz *érti pontosan* a címmel és helyszínnel egyébként megkönnyített rejtvényt? S nem azért kell-e szentségtörő módon – miközben persze szentséget csak az törhet, aki nagyon is tudatában van a szentségnek – a halhatatlan festmény alakjainak szájába szavakat adni, hogy kitessék: ami valaha némaságában beszédes volt, ma magyarázatra szorul? (S a magyarázat épp ennek szégyenétől tautologikus, töredezett?) Nem kísérti-e a modern művészetet legjelesebbjeit is tetszőlegesség és túldetermináltság? Vajon nem erről beszél-e Belting, amikor Jovánovics kapcsán idézi AZ ÖTÖDIK DUINÓI ELÉGIÁT: „*Und plötzlich in diesem mühsamen Nügens, plötzlich / die unsägliche Stelle, wo sich das reine Zuwenig / unbegreiflich verwandelt –, umspringt / in jenes leere Zuviel.*” („*Aztán váratlanul e keserves Seholban, váratlanul / a mondhatatlan hely, hol a tiszta Túlkevés / megfoghatatlanul átváltozik –, egyszerre / üres Tűsok lesz.*”) Vajon nem a műalkotás-kísérlet tiszta túlkevese ta-

lálkozik eszméje üres túlsokjával? S nem erre utal-e Belting rendkívüli megállapítása: „*A fehér a művet a prológuş állapotában rögzíti, amikor még vázlat, ahol még nincsen törés mű és idea között?*” S nem ugyanezre vonatkozik-e az eddigi legjelentősebb írás Jovánovicsról, Rényi András DEKONSTRUÁLT KEGYELET-e, amikor megmutatja, hogy miért *kell* az '56-os emlékműnek (amelynek csak egy *részlete* fehér) „*azon a határon áll[ni], illetve arról a határról tudósít[ani], amely az esztétikai és a nem esztétikai között húzódik: arról az összekapcsoló-eltválasztó jelről, amely ez írott alakjában dekonstruált szó – emlék/mű – közepén található.*” (Holmi, 1995/10. 1409. o.)

Végül a Jovánovics számára oly fontos „*nagy*” szó kettős értelme is nem idézi-e a tiszta túlkeveset és az üres túlsokat? A kiállítás két műve is címében hordozza ezt a szót, a RÉSZLET A NAGY VIHARBÓL, A NAGY HASÁB, oeuvre-jében pedig még több más mű. Ez a szó egyszerre jelenti a forma méretét és a nagyság eszméjét, amelyről Jovánovics – a kevesek egyikeként – még nem mondott le. Ennek köszönhető, hogy az ő művei kapcsán a modern művészet alapvető kérdéseiről medíthatunk.

Radnóti Sándor

ZENETUDOMÁNYI TANULMÁNYOK KROÓ GYÖRGY TISZTELETÉRE

Szerkesztette Papp Márta

Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság,
1996. 283 oldal

Túl szakmai érdekességén azért kell beszélni ezen a fórumon is e kötetről, mert a művelt magyar olvasó igazi felfedezésnek örülhet: van, igenis van utánpótlása a magyar zenetudománynak! A ma hatvanasok-hetvenesek, a Szabolcsi, Bartha, Kodály, Bárdos iskolájából kikerültek – közéjük tartozik a kötetet ünnepelt, a tudósformáló iskolát több évtizeden át vezető Kroó György is – még sokoldalúan bizonyíthatták jelenlétüket a magyar